

FERGE ZSUZSA

Mit kezdhetünk itt a „harmadik út”-tal?

(Anthony Giddens: *A harmadik út. A szociáldemokrácia megújulása.* Agóra Marketing, 1999)

A nyugat-európai jóléti államok nem halottak – de az egyik mögöttük álló erő, a szociáldemokrácia, megkopott. Nem azért, mintha az emberek többsége elutasítaná a leghagyományosabb baloldali értékrendet, azaz a szabadság-egyenlőség-szolidaritás szentháromság feszültségterhes együttesét. Hanem inkább két más okból. A régi célok és jelszavak egyre üresebben és hiteltelenebbül konganak – amiért nem kis részben kelet-európai eltorzításuk a felelős. És új kihívások születtek, amelyekre a szociáldemokráciának nem volt hagyományos válasza, újat pedig rest volt kidolgozni. Nem tudott mit kezdeni olyasmivel, mint a globalizáció, a családok és a demográfiai viszonyok átalakulása, a termelés és munkaerőpiac átstrukturálódása, az ökológiai tudatosság, az új nacionalizmusok, a civil társadalom öntudatra ébredése.

Giddens könyvének számtalan tételével a „legrégivágásúbb” szociáldemokrata is egyetérthet, másokról azt gondolhatja, hogy a megerősödött piaci hatalomnak szívből vagy színről tett engedmények. Az első közé tartoznak az olyan deklarációk, mint pl. hogy „Európai összefüggésben szemlélve kulcsfontosságú a jóléti kiadások szintentartása”, vagy hogy „a jóléti állam reformja nem jelentheti annak szociális hálójá redukálását”. Ilyen elem az egyenlőség, és nemcsak az esélyegyenlőség központi értékének ismételt hangsúlyozása. Az engedmények – ha tetszik, kreatív újítások – tára jelentős. Ilyen például a felelős kockázatvállalás értelmének kiterjesztése a hagyományos piaci viszonyokon kívülre, vagy a „Nincs jog felelősség nélkül” elvének olyan tág értelmezése, amelybe (alkalmasint a szerző szándékával talán el-lentétben) belefér akár a kényszermunka vagy a léthez való jog megvonása is. Hiányzik a nemzeti és nemzetközi redisztribúció szociológiai-politikai lehetőségeinek elemzése, és a sor folytatható.

A könyv magyarországi kiadását mégis hihetetlenül fontosnak tartom. Giddens igyekszik megújítani a kopott szótárat, s ezzel egyszerűen meghallhatóvá lesz az, ami már kliséként csak háttérzaj maradhatott. És ami ennél sokkal fontosabb: világosan megfogalmazza, melyek azok az új körülmények, amelyek miatt változtatni kell, s melyek azok az új problémák, amelyekre egy korszerű szociáldemokrata programnak reagálnia kell. Az első körbe tartozik például a nemzetközi versenyképesség fenntartása. A másodikba olyasmik, hogy legyen mondandója a baloldálnak (vagy bal-középnek) a megváltozott családról, az átalakuló öregedésről, az ökológiai veszélyekről,

az atomizálódó munkaerőpiacról. Különösen érzékenyen foglalkozik a helyi, nemzeti, nemzetközi demokrácia működésével (nincs, nem lehet hatalom részvételi demokrácia nélkül); a jogokkal, a civil szerveződések fontosságával és lehetőségeivel; az idegengyűlölet letörésének esélyeivel (a „kozmpolita” nemzet és a kozmopolita demokrácia segítségével).

Giddens könyve nem biblia, nem recept, nem remekmű. Jó néhány kérdés, válasz, magyarázat hiányzik belőle. Indokolt lehet az a kritika, hogy nem ad igazi jövőképet – s ezt talán az a felismerés teszi bocsánatosná, hogy a jövő valóban mind kiszámíthatatlanabb, minc kockázatterhesebb. Eszmefuttatásai sokszor jobban hasonlítanak egy politikai pamfletre, mint egy tudományos elemzésére. A homályos fogalmazások túl sok értelmezésnek nyitnak kaput.

Ám ez a könyv mégis sok mindenben segíthet a kifulladás magyar baloldalnak. Fogódzót – érdekes elméleti keretet – nyújt ahhoz, hogy értelmezze saját félrecsúszott közelmúltját, a neoliberális nyomásoknak tett engedelményeket. (Ugyanez a keret magyarázza, hogy miért orozhatott el az új kormánypárt hagyományos baloldali recepteket.) És kikényszerítheti, ki kell, hogy kényszerítse azt a reakciót, hogy *változtatni muszáj*. A magyar baloldal sem fogalmazhatja újra programját, nem alakíthatja ki új és reményem szerint vonzóbb arcát anélkül, hogy választ adna az új korszak kihívásaira. Ki kell találnia, hogy itt és most mi a baloldal értelme és dolga, s hogy hogyan kell értelmeznie és kezelnie az új világ új jelenségeit. Giddens válaszai lehetnek elfogadhatatlanok, vagy itt alkalmazhatatlanok. De a kérdései fontosak, és válasza várnak.

